

Yearbook 2026 International Labour Movement

Évkönyv 2026 A nemzetközi munkásmozgalom történetéből

LII. évfolyam

TANULMÁNYOK

Balázs Gábor: A „veszettek” a nagy francia forradalomban • Ferwagner Péter Ákos: Szovjet-Oroszország közel-keleti politikája • Vagyim Valerjevics Damje: Baloldali radikalizmus Tuvában • Papp Julien: A francia szocialista párt és a nemzeti ellenállás • Zolcsák Attila: A MIR gerillaharcának második szakasza • Háda Béla: Az amerikai–vietnámi kapcsolatok normalizálódása 1993-tól napjainkig • Nešić Milán: Szakszervezetiség, a „szervező modell” és baloldali kritikája

SPANYOL POLGÁRHÁBORÚ

Poór Péter: Az anarchisták szerepvállalása az 1936. júliusi barcelonai katonai lázadás leverésében • Varga Krisztián: Internacionalisták a spanyol polgárháborúban

MUNKÁSKULTÚRA

Katona Eszter és Vörös István García Lorcáról

KÖNYVISMERTETÉSEK

Szilágyi Ágnes Judit, Habib Kazdaghli és Didier Eribon új kötetéről

ESEMÉNYEK, ÉVFORDULÓK

Az 1926–27-es indonéz kommunista felkelésről • Fidel Castro 100

DOKUMENTUMOK

VITA

ÉLETRAJZOK

Võ Nguyễn Giáp (1911–2013) • Josette Audin (1932–2019) • Hajdu Tibor (1930–2025) • Martin Hägglund (1976–)

INTERJÚK

Interjú Piróth Attilával

BESZÁMOLÓK

*Dublin: a régi *Beggars Bush* udvar két munkásmúzeuma*

INTERNATIONAL SUPPLEMENT

Magyar Lajos Alapítvány

A nemzetközi munkásmozgalom történetéből

International Labour Movement

Évkönyv • 2026 / Yearbook • 2026
LII. évfolyam / Volume LII

Magyar Lajos Alapítvány
2026

Alapító szerkesztők: JEMNITZ JÁNOS és HARSÁNYI IVÁN

Szerkesztőégi bizottság:

Antal Gábor
Bebesi György
Csunderlik Péter
Ferwagner Péter Ákos
Horváth Jenő
Juhász József
J. Nagy László
Koloh Gábor
Krajcsi Sándor Roland – szerkesztő
Mezei Bálint
Pankovits József
Poór Péter – szerkesztő
Székely Gábor – szerkesztő
Szilágyi Ágnes Judit – szerkesztő

Levelezés:

Krajcsi Sándor Roland – krajcsi.sandor97@gmail.com
Poór Péter – 321poorpeter@gmail.com

A kötet megjelenését támogatta az *ELTE BTK Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszéke, a Munkásmozgalom-történészek Nemzetközi Egyesülete (ITH–Linz, Ausztria), a Károlyi Mihály Társaság, a Politikatörténeti Alapítvány, a Magyarországi Vas- és Fémmunkások Központi Szövetsége*

This volume was supported by Eötvös Loránd University Faculty of Humanities Department of Modern and Contemporary History, International Tagung der Historiker der Arbeiterbewegung (ITH–Linz, Austria), Foundation Michael Karolyi, The Foundation of Political History, Central Association of Iron- and Metalworkers' Union of Hungary

Az Évkönyv 2004-2026. számainak teljes szövege online is olvasható:

You can find here the whole texts of Yearbooks 2004-2026:

<https://yearbook2.hu/>

ISSN 0 133476 X

© Székely Gábor

Nyomás: Könyvpont Nyomda
F.v.: Gembela Zsolt

Az Évkönyv nemzetközi tanácsadó testülete:

Agosti, Aldo (Torino)
Buschak, Willy (Brüsszel)
Callesen, Gerd (Bécs)
Chakravarti, Sudeshna (Kalkutta)
Damje, Vagyim Valerjevics
(Moszkva)
Degen, Bernard (Bázel)
Elorza, Antonio (Madrid)
Fülberth, Georg (Marburg)
Garscha, Winfried (Bécs)
Gianni, Emilio (Genova)
Grass, Martin (Stockholm)
Jazsborovszkaja, Inessza
(Moszkva)
Hudson, Kate (London)
Kessler, Mario (Potsdam)

King, Francis (Norwich)
Kolomijec, Vjacseszlav
(Moszkva)
Konrad, Helmut (Graz)
Maderthaner, Wolfgang (Bécs)
Morgan, Kevin (Manchester)
Panaccione, Andrea (Milánó)
Parsons, Steve (Sønderborg)
Rojahn, Jürgen (Amszterdam)
Schwarzmantel, John (Leeds)
Schneider, Michael (Bonn)
Schrevel, Margreet (Amszterdam)
Studer, Brigitte (Lausanne)
Sumrikova, Ljudmila
(Dnyepetrovroszk)
Sylvers, Malcolm (Velence)

TARTALOM

TANULMÁNYOK

Balázs Gábor

„Hogyan? A gonosztevők tulajdona szentebb volna, mint az emberi élet?” – a „veszettek” a nagy francia forradalomban	11
---	----

Ferwagner Péter Ákos

Szovjet-Oroszország közel-keleti politikája az első világháború után	39
--	----

Vagyim Valerjevics Damje

Baloldali radikalizmus Tuvában (1917–1924)	54
--	----

Julien Papp

A francia szocialista párt (SFIO) és a nemzeti ellenállás (1940–1944)	70
---	----

Zolcsák Attila

A MIR gerillaharcának második szakasza (1978–1983)	87
--	----

Háda Béla

Az amerikai–vietnámi kapcsolatok normalizálódása 1993-tól napjainkig	108
--	-----

Nešić Milán

Szakszervezetiség, a „szervező modell” és baloldali kritikája	121
---	-----

SPANYOL POLGÁRHÁBORÚ

Poór Péter

Egy pronunciamiento bukásának háttere. Az anarchisták szerepvállalása az 1936. júliusi barcelonai katonai lázadás leverésében	137
---	-----

Varga Krisztián

A köztársaság idegenlégiósai. Internacionalisták a spanyol polgárháborúban (1936–39)	182
--	-----

MUNKÁSKULTÚRA

Katona Eszter

Baloldali vándorszínházi mozgalmak a II. Spanyol Köztársaság alatt	206
--	-----

Vörös István

Rács az ablakon. Lorca és egy senkinek se jó világ kísértetei	227
---	-----

<i>Radnóti Miklós</i>	
Federico García Lorca	236

KÖNYVISMERTETÉSEK

<i>Majoros István</i>	
Egy izgalmas könyv Portugáliáról és Brazíliáról	237
<i>J. Nagy László</i>	
Habib Kazdaghi: <i>A kommunisták Tunéziában. Harcuk a függetlenségért, a szociális igazságosságért (1921–1956)</i>	243
<i>Mravik Patrik</i>	
Eribon, Didier: <i>Visszatérés Reimsbe</i>	246

ESEMÉNYEK, ÉVFORDULÓK

<i>Stempler Ádám</i>	
Harc a narratíváért: Tan Malaka és Alimin az 1926–1927-es kommunista felkelésekről	253
<i>Krajcsi Sándor Roland</i>	
Fidel Castro 100: Harc Afrika szabadságáért és az apartheid ellen	272

DOKUMENTUMOK

Kis Aladár hagyatékából III.	287
-----------------------------------	-----

VITA

<i>Pankovits József</i>	
A kommunizmusról, ideológiájáról, elrontott rendszeréről	309

ÉLETRAJZOK

<i>J. Nagy László</i>	
Võ Nguyên Giáp, a „vietnámi Napóleon” (1911–2013)	330
<i>Ferwagner Péter Ákos</i>	
Josette Audin (1932–2019)	346
<i>Csoma Lajos</i>	
Hajdu Tibor (1930–2025)	355
<i>Szilágyi Ágnes Judit</i>	
Martin Hägglund (1976–)	358

INTERJÚK

A Théâtre le Levain színházról. (Interjú Piróth Attilával, a színház igazgatójával)	360
---	-----

BESZÁMOLÓK

<i>Szilágyi Ágnes Judit</i>	
Dublin: a régi <i>Beggars Bush</i> udvar két munkásmúzeuma	372

INTERNATIONAL SUPPLEMENT

<i>David Taylor-Demeter</i>	
Posing the Question of Being under Capitalism: Martin Hägglund's Ontological Commitments	378
<i>Adrian Tătăran</i>	
Documenting Resistance, Rediscovering the Present: An Archival Perspective from Below	395

AZ LII. KÖTET SZERZŐI	413
------------------------------------	-----

CONTENTS

STUDIES

Gábor Balázs

- ‘How? Are the possessions of villains more sacred than human life?’
– the ‘Enragés’ in the Great French Revolution 11

Péter Ákos Ferwagner

- Soviet Russia's Middle East policy after World War I 39

Vadim Valeryevich Damier

- Left-wing radicalism in Tuva (1917–1924) 54

Julien Papp

- The French Section of the Workers' International (SFIO) and the
National Resistance (1940–1944) 70

Attila Zolcsák

- The second phase of the MIR guerrilla war (1978–1983) 87

Béla Háda

- The normalization of US-Vietnam relations from 1993 to the
present day 108

Milán Nešić

- Trade unionism, the ‘organising model’ and its left-wing critique 121

SPANISH CIVIL WAR

Péter Poór

- The background to the failure of a pronunciamiento. The role of
anarchists in suppressing the military uprising in Barcelona in
July 1936 137

Krisztián Varga

- The Foreign Legionnaires of the Republic. Internationalists in the
Spanish Civil War (1936–39) 182

WORKERS’ CULTURE

Eszter Katona

- Left-wing touring theatre movements during the Second Spanish
Republic 206

István Vörös

- Bars on the window. Lorca and the ghosts of a world that is good
for no one 227

<i>Miklós Radnóti</i>	
Federico García Lorca	236

BOOK REVIEWS

<i>István Majoros</i>	
An exciting book about Portugal and Brazil	237
<i>László J. Nagy</i>	
Habib Kazdaghi: <i>Communists in Tunisia. Their struggles for independence and social justice (1921–1956)</i>	243
<i>Patrik Mravik</i>	
Eribon, Didier: <i>Returning to Reims</i>	246

EVENTS, ANNIVERSARIES

<i>Ádám Stempler</i>	
Fighting for the narrative: Tan Malaka and Alimin on the communist uprisings of 1926–1927	253
<i>Sándor Roland Krajcsi</i>	
Fidel Castro 100: The struggle for Africa's freedom and against apartheid	272

DOCUMENTS

From the legacy of Aladár Kis III	287
---	-----

DEBATE

<i>József Pankovits</i>	
About communism, its ideology, and its spoiled system	309

BIOGRAPHIES

<i>László J. Nagy</i>	
Võ Nguyễn Giáp, the 'Vietnamese Napoleon' (1911–2013)	330
<i>Péter Ákos Ferwagner</i>	
Josette Audin (1932–2019)	346
<i>Lajos Csoma</i>	
Tibor Hajdu (1930–2025)	355
<i>Ágnes Judit Szilágyi</i>	
Martin Hägglund (1976–)	358

INTERVIEWS

- About the Théâtre le Levain theater. (Interview with Attila Piróth,
director of the theater) 360

REPORTS

Ágnes Judit Szilágyi

- Dublin: two working-class museums in the old *Beggars Bush*
courtyard 372

INTERNATIONAL SUPPLEMENT

David Taylor-Demeter

- Posing the Question of Being under Capitalism: Martin Hägglund's
Ontological Commitments 378

Adrian Tătăran

- Documenting Resistance, Rediscovering the Present: An Archival
Perspective from Below 395

- AUTHORS OF VOLUME LII** 413

MUNKÁSKULTÚRA

KATONA ESZTER¹

Baloldali vándorszínházi mozgalmak a II. Spanyol Köztársaság alatt

„A fiatalok, akiket a színpadon látni fogtok, azért jönnek, hogy átadják nektek színházunk kincseit – olyan kincseket, amelyeket a spanyolok többsége nem ismer. Ezek a fiatalok, anélkül, hogy egyetlen fillért is kapnának, félretették teendőiket, otthagyták otthonaikat, hogy faluról falura járva kultúrát és művészetet nyújtsanak mindazoknak, akik vágnak a művészetre és a kultúrára.”²

A spanyol polgárháború kirobbanásának 2026-ban lesz a 90. évfordulója. A centenárium előtt tíz évvel jelen tanulmány azonban nem a polgárháborúval kíván foglalkozni, hanem a második Spanyol Köztársaság (1931–1939) kulturális örökségével. Azzal a szellemi hagyatékkal, amit az 1936–1939 között zajló véres polgárháború, majd a Franco-diktatúra (1939–1975) kegyetlenül elpusztított.

¹ Katona Eszter – történész, irodalmár, a Szegedi Tudományegyetem Hispanisztika Tanszékének habilitált egyetemi docense.

² García Lorca közönséget köszöntő szavai a La Barraca egyik előadása előtt. Acción Cultural Española: *La Barraca. Teatro y Universidad: Ayer y hoy de una utopía*. Madrid, 2011. 41. http://www.accioncultural.es/media/Default%20Files/files/publicaciones/files/catalogo_la_barraca.pdf (Utolsó letöltés: 2025. augusztus 15.)

A II. Spanyol Köztársaság oktatás- és kultúrpolitikájában fontos szerepet töltöttek be a népnevelő munkát végző úgynevezett Pedagógiai Missziók (Misiones Pedagógicas). Tanulmányunk röviden bemutatja azt a politikai kontextust, amelyben ez a kezdeményezés létrejött, majd a missziók keretén belül született egyik fontos tevékenységet, a vándor- és népszínházi mozgalmakat (El Teatro del Pueblo, La Barraca, El Búho) elemzi részletesen. A társulatok élén olyan kiváló drámaírók álltak, mint Alejandro Casona, Federico García Lorca vagy Max Aub, akik félamatőr és amatőr színészekkel egész Spanyolországot bejárták. Munkájuknak köszönhetően az analfabéta falusi-tanyasi lakosság is megismerkedhetett a színház élményével.

Történeti bevezető

Az 1898-as nemzeti katasztrófa (Kuba, Puerto Rico, Guam és a Fülöp-szigetek elvesztése), a marokkói gyarmati háború (1911–1927), Primo de Rivera diktatúrája (1923–1930) és XIII. Alfonz monarchiája (1886–1931) után Spanyolországnak politikai stabilitásra és nyugalomra volt szüksége. A 20. század első harmadának eszmei-politikai és társadalmi-gazdasági válsága vezetett 1931. április 14-éhez, a II. Spanyol Köztársaság kikiáltásához.³ Az új köztársasági rendszer a demokratizálódás és modernizáció tervével hatalmas reményeket ébresztett széles tömegekben, azonban a reformok viszonylag lassú üteme, a tüntetések, a sztrájkok, a bal- és jobboldali pártok közötti folyamatos politikai harc megbénította az egész rendszert, amely végül nem tudott olyan hatékony lenni, mint azt az emberek remélték.

Rövid fennállása ellenére a köztársaság figyelemre méltó eredményeket ért el oktatási és kulturális területen.⁴ A feladat sürgető volt, hiszen 1931-ben a közel 24 milliós lakosság majdnem fele⁵ analfabéta volt. A köztársaság átfogó oktatási reformot vezetett be, amelynek keretében növelték az oktatásra szánt költségvetést, korlátozták az egyház oktatásba

³ Magyar kutatók közül a korszakkal többek között Anderle Ádám, Harsányi Iván és Zalai Anita foglalkozott.

⁴ A spanyol alaptörvények közül csak az 1812-es cádizi alkotmány szentelt külön fejezetet az oktatásnak (IX. *A közoktatásról*). Jóllehet az 1931-es köztársasági alkotmány nem tárgyalta külön fejezetben ezt a problémakört, mégis ez volt az a törvényhozási szöveg Spanyolország történetében, amely a legrészletesebben foglalkozott az oktatás kérdésével.

⁵ A statisztikák megoszlanak, általában 30-50% közöttire teszik az írástudatlanságot a '30-as évek elején.

való beleszólását, megemelték a tanárok fizetését és intenzív iskolaépítési tervbe kezdtek.⁶ Emellett elindították a híres Pedagógiai Missziók elnevezésű programot, amely a kultúrát, a haladást és a szórakozást vitte Spanyolország legelmaradottabb vidékeire. A kezdeményezés gyökereit még a *regeneracionismo*⁷ eszméit valló Joaquín Costa gondolataiban kell keresnünk, aki az oktatás és a mezőgazdaság – az ő megfogalmazásában: „escuela y despensa”, azaz az „iskola és az éléskamra” – reformjában látta a nemzeti hanyatlás megállításának az egyedüli lehetőségét.

A missziókat az a gondolat vezérelte, hogy a kulturális javakhoz mindenkinek egyenlő módon kell biztosítani a hozzáférést, és ennek jegyében az oktatás mellett színház-, mozi- és kóruselőadásokat, kiállításokat és könyvtárat vittek a falvakba. A kulturális küldetés később kiegészült olyan programokkal is, amelyek az egészségügy elmaradottságát kívánták felszámolni, vagy a mezőgazdaságot igyekeztek modernizálni új vetőmagok és technikák meghonosításával.⁸ A Pedagógiai Missziókat Manuel Bartolomé Cossío, a második köztársaság kultúrpolitikájának egyik meghatározó embere vezette. 1932-1933-ban hatvan misszió 300 falut látogatott meg, 1934-ben pedig több mint 200 misszió valósulhatott meg. E három évben több mint 5000 könyvtárat hoztak létre, azzal a céllal, hogy a lakosságban felébresszék az olvasás iránti vágyat.⁹

⁶ Becslések szerint a spanyol oktatásnak 27.150 új iskolára volt szüksége. A köztársaság első évében 7000 iskola felépítését, a következő négy év mindegyikében pedig 5000-et tűzték ki célul. (Összehasonlításképp: a monarchia előző harminc évében mindössze 11.128 iskolát nyitottak.) A tanárok fizetését 50%-kal emelték, és 5000 új álláshelyet hoztak létre. A további részleteket illetően lásd: Pérez Galán, Mariano: *La enseñanza en la Segunda República Española*. Cuadernos para el Diálogo, Madrid, 1977.; Gibson, Ian: *Vida, pasión y muerte de Federico García Lorca*. De Bolsillo, Barcelona, 2010.

⁷ A 19. század végén kialakult politikai irányzat, amely Spanyolország gazdasági, oktatási és társadalmi elmaradottságát mélyreható reformok révén igyekezett „regenerálni”.

⁸ A Kasztília és León tartományban, Zamora közelében található Sanabria példája volt talán a legjellemzőbb eset. A mélyszegénységben élő faluban évszázados elmaradottsággal szembesültek a tanárok, így a misszionának nemcsak pedagógiai, hanem szociális feladatokat is el kellett látnia. Patikát, könyvtárat, étkezőt alakítottak ki, kifestették az iskolát, a helyi éghajlatnak megfelelő, új vetőmagokat hoztak, hogy javítsák a termést és az emberek ételmezését. További részletekért lásd az alábbi dokumentumfilmet: Tapia, Gonzalo (rend.): *Misiones Pedagógicas 1934–1936. República española*. Acacia Films, 2006. <https://www.youtube.com/watch?v=tYmfcvXqUBM> (Utolsó letöltés: 2025. július 20.)

⁹ Bahamonde, Ángel (szerk.): *Historia de España. Siglo XX. 1875-1939*. Cátedra, Madrid, 2000. 577. Az olvasás népszerűsítéséről lásd: Rus Martínez, Ana: La lectura pública durante la Segunda República. In: *Ayer*. 58. sz. (2005) 179–203.

A köztársaság modern szemléletű, liberális, világi, koedukált, ingyenes és kötelező oktatást tett lehetővé. Manuel Azaña, a köztársasági kormányfő kijelentette, hogy az állami iskolarendszernek „a köztársaság pajzsának” („el escudo de la República”) kell lennie, és kollégái, többek között a szocialista Marcelino Domingo, Fernando de los Ríos és Rodolfo Llopiś tevékenységét is ez az eszme vezérelte.¹⁰

A köztársaságiak a kultúrát a társadalmi igazságosság és egyenlőség szerves részének tekintették. Lelkesedésük nem csupán az oktatásra korlátozódott, hanem általánosságban véve széleskörű kulturális forradalmat szorgalmaztak. Tuñón de Lara „kulturális varázslatként” aposztrofálta a köztársaság első éveit, amikor is a kultúra terjesztése kollektív politikai-társadalmi céljá vált. A híres történész a grandiózus projekt kapcsán hangsúlyozza a szellemi javakhoz való egyenlő hozzáférés jogát, illetve kiemeli a kulturális értékek fontosságát egy olyan társadalom felépítésében, amely képes kilábalni a súlyos dekadenciából.¹¹ Az új társadalomról alkotott elképzelésben gyökerezett azonban az egymással ellentétes politikai erők közötti konfliktus. A falvakban ugyanis a gazdag földbirtokos réteg és a klérus határozottan ellenezte, hogy a parasztok megtanuljanak írni-olvasni, és ezáltal olyan tudás birtokába kerüljenek, amely a pap vagy a helyi kiskirály ellenőrzésén kívül esik. Az olvasás ugyanis nemcsak Calderón és Cervantes műveit vagy Machado verseit, hanem akár forradalmi és agitatív írásokat is elérhetővé tett a szegények számára. Ettől rettegett a parasztság szellemi felemelkedését ellenző jómódú arisztokrácia és a jobboldali politikai pártok nagy része is. Amikor 1934-ben a jobboldali változásokkal szembeni társadalmi ellenállás Asztúriában – éppen abban a régióban, ahová a misszionáriusok a legtöbb könyvet vitték, és ahol a legtöbb könyvtárat hozták létre – tömeges felkeléshez vezetett, a jobboldali erők félelmüket beigazolódní látták: a könyvek a társadalmi agitáció valódi eszközévé váltak.

A köztársaság a kultúrát a demokratikus értékek közvetítőjének tekintették. Az alkotmány szövege rögzítette, hogy a kultúra szolgálata az állam alapvető feladata, és hogy az ország művészeti és történelmi

¹⁰ París, Carlos: Educación y cultura en la II República Española. In: Puértolas, Julio Rodríguez (szerk.): *La República y la cultura*. Akal, Madrid, 2009. 253–260.

¹¹ Guerra, Alfonso: Las Misiones Pedagógicas y La Barraca. La cultura en la II República. In: *Letra Internacional*, 100 sz. (2008) <https://www.revistas culturales.com/articulos/90/letra-internacional/963/1/las-misiones-pedagogicas-y-la-barraca-la-cultura-en-la-ii-republica.html> (Utolsó letöltés: 2025. július 20.)

gazdagsága az állam védelme alatt áll. A társadalom szellemi felemelése, az írástudatlanság felszámolása elengedhetetlen volt ahhoz, hogy a köztársaság eszméi széles körben terjedhessenek. A köztársasági pártok ezt a szemléletet mind magukénak vallották, a megvalósításról alkotott elképzelésekben azonban már különbségek mutatkoztak. Míg a liberálisok az oktatás tárgyának az egyént, addig a szocialisták és az anarchisták a népet tekintették.

A köztársasági kultúrpolitika rendkívüli erőfeszítéseket tett, hogy a társadalom alsóbb rétegeit is megismertesse a szellemi értékekkel, azaz, hogy felszámolja a kultúra addigi elitista jellegét. A kultúra széleskörű terjesztésének céljából három jelentős kezdeményezés született: a már említett Pedagógiai Missziók (*Misiones Pedagógicas*) mellett létrehozták az úgynevezett népi egyetemeket (*universidades populares*)¹² és a vándorszínházak (*teatros ambulantes*) mozgalmát. A következőkben csak ez utóbbi jelenséggel foglalkozunk részletesebben.

A spanyol színház a 20. század elején

A 20. század első harmadában a spanyol színházi életnek két jól elkülönülő iránya volt. Egyrészt virágzott a 19. századi hagyományokat folytató, polgári vígjátékokat (Jacinto Benavente, Joaquín Dicenta), történelmi témájú darabokat (Eduardo Marquina, Francisco Villasespa), komikus műveket és *saineteket*¹³ (Álvarez Quintero testvérek, Carlos Arniches) játszó és „jól eladható” kereskedelmi színház, melynek közönsége a

¹² Spanyolországban az első ilyen irányú kezdeményezést a *krausisták* (Friedrich Krause német filozófus eszméinek követői) tették 1896-ban, egy olyan egyetem létrehozását támogatva, amelynek célja a kultúra terjesztése volt a nép körében. Később híres írók – például Vicente Blasco Ibáñez (Valenciai Népi Egyetem, 1903) vagy Antonio Machado (Segoviai Népi Egyetem, 1919) – is támogatták ilyen központok létrehozását. A II. Spanyol Köztársaság idején az ambiciózus tervet a hispán diákok szövetsége (Unión Federal de Estudiantes Hispanos) és a helyi diákszövetségek (Federaciones Universitarias de Estudiantes Locales) is támogatták. A népi egyetem a tudást a tanterem falain kívül is terjeszteni törekedett, és szorgalmazta az egyetemi ifjúság és a proletariátus közötti kapcsolatok fejlesztését. A polgárháború kitörésével azonban a legtöbb ilyen népi egyetem célja szerényebb lett, mint a kezdetekben volt, és az analfabetizmus elleni küzdelem került előtérbe. Moreno Martínez, Pedro Luis: *Educación popular en la Segunda República Española*. Biblioteca Nueva, Madrid, 2008. 34.

¹³ A spanyol színház egyik jellegzetes, rövid, komikus jelenete vagy egyfelvonásos darabja, amely általában a népi életből meríti témáját, és hétköznapi szereplőket vonultat fel.

polgárságból és a gazdag felsőbb osztályokból, elsősorban nőkből és középkorúakból állt. Érdemes megemlíteni, hogy az első két spanyol irodalmi Nobel-díjat két drámaíró, José Echegaray (1904) és Jacinto Benavente (1922) kapta, ráadásul egy olyan időszakban, amikor a spanyol színház az előző évszázad hagyományaiban rekedt meg, tudomást se véve az európai színház korabeli megújítóiról, Artaud-ról, Sztanyiszlavszkijról, Ibsenről vagy Csehovról.

Másfelől egy merész, tartalmi, formai és szcenikai szempontból is újító, ám az „eladhatóság” szempontjából kudarcra ítélt színház is születőben volt. Ehhez az innovatív irányhoz tartoztak a '98-as nemzedék tagjai (Unamuno, Azorín, Valle-Inclán), Jacinto Grau, Ramón Gómez de la Serna, és a '27-es nemzedék képviselői, élükön García Lorccával.

E két egymástól teljesen különböző színházi irány egyvalamiben hasonlított egymásra, mégpedig abban, hogy egyiknek sem sikerült szélesebb közönséghez eljutnia.¹⁴ A köztársasági kultúrpolitikának éppen ennek megváltoztatása lett a célja, azaz, hogy a színház ne csak egy szűk, városi elit, hanem szélesebb tömegek szórakoztatását szolgálja.

A köztársaság éveiben a Pedagógiai Missziók különböző kezdeményezései segítették a színházat abban, hogy kilépvé a hagyományos épületek falai közül szélesebb közönséghez jusson el. E kezdeményezések között különböző műfajokat és formákat találunk, de a küldetéstudat közös volt bennük: a törekvés, hogy kultúrát vigyenek a félsziget legtávolabbi városaiba és falvaiba. Ezeket a vándortársulatokat általában lelkes egyetemi hallgatók alkották, akik ismert drámaírók irányításával új utakat kerestek a kereskedelmi színházzal szemben. A városi polgárság és az arisztokrácia helyett a paraszti-vidéki közönséget, az elmaradott és írástudatlan Spanyolországot akarták megszólítani. Számukra az analfabetizmus nem a műveletlenség, hanem a romlatlanság, a szellemi tisztaság szinonimája volt, hiszen a nép még megőrizte érzékenységét, eredeti érzelmeit és lelkesedését a színház iránt. Ahogy Ramón J. Sender találóan megfogalmazta: „A közönség műveletlensége nem számít. Egy igazán tehetséges szerző számára az érzelmi képesség

¹⁴ Itt nem térünk ki a második köztársaság éveiben virágzó madridi színházi életre, amely éppen az 1930–1935-ös időszakban élte fénykorát, mind repertoárja, mind az innovatív szcenikai megoldások szempontjából. A Teatro Español Margarita Xirgu társulatával és Cipriano Rivas Cherif rendezéseivel úttörő szerepet vállalt ebben. A legfontosabb bemutatókról lásd: Aznar Soler, Manuel: *El teatro español durante la II República* (1931–1939). In: *Monteagudo*. 2. sz. (1997) 45–58. 50–52.

szempontjából az ideális közönség éppen az írástudatlanok közönsége lenne”.¹⁵

Kétségtelenül a leghíresebb színházi vállalkozás a La Barraca volt, amelyet Javier Huerta Calvo a 20. századi Spanyolország „egyik leglenyűgözőbb kulturális kalandjaként”¹⁶ aposztrofált, de mellette ki kell emelnünk más vándorszínházakat is, amelyeket az utókor méltatlanul elfelejtett: a Teatro del Pueblót Alejandro Casona és az El Búhót Max Aub vezetésével. Mindegyik hasonló szellemiségben született, céljuk a klasszikus spanyol színház és a kortárs drámaírók műveinek Spanyolország vidéki területeire való eljuttatása volt. A következőkben ezeket a társulatokat mutatjuk be részletesebben.

A Teatro del Pueblo (Népszínház)

A Teatro del Pueblo (1932–1936) „bejárta a félsziget vidéki térképét, hogy a művészet örömeit a legtávolabbi zugokba is elvigye”.¹⁷ A társulat vezetője és rendezője Alejandro Casona, a Pedagógiai Missziók lelkes munkatársa volt. Személyisége két tulajdonságot egyesített: általános iskolai tanfelügyelő pedagógus, ugyanakkor drámaíró is volt. Casona elhivatottsággal és hittel vetette bele magát a munkába, és „a lelkesedése ragályos volt”.¹⁸

A Teatro del Pueblo általában együtt lépett fel az Eduardo Martínez Torner vezette Coro del Pueblo (Népkórus) nevű együttessel. A vándortársulat kevésbé bonyolult darabokat vett fel repertoárjába: játszottak boházatok, Juan del Encina, Lope de Vega, Calderón és Cervantes egyfelvonásosait, részleteket a *Don Quijotéból* vagy az *El conde Lucanor* című műből, de Molière boházatai és Casona saját művei is megjelentek a műsoron. A diákokat az az eszme vezérelte, hogy „visszaadják a népnek azt, ami a népé”¹⁹ – mondta Manuel Bartolomé Cossío, a Pedagógiai Missziók igazgatója.

¹⁵ Sender, Ramón J.: *Teatro de masas*. Orto, Valencia, 1931. 12.

¹⁶ Universidad Internacional Menéndez Pelayo: *Entrevista a Javier Huerta, comisario de la exposición La Barraca*. 2022. július 21. <https://www.youtube.com/watch?v=DjAN-QyVhVc> (Utolsó letöltés: 2025. augusztus 15.)

¹⁷ Armiño, Mauro: *Retablo Jovial. Introducción al teatro de A. Casona*. Biblioteca Edaf, Madrid. 2007. 35.

¹⁸ Carmen Caamaño Díaz misszionárius visszaemlékezéseit lásd: Tapia: 2006.

¹⁹ Armiño: 2007, 36.

A lelkes fiatalok újra akarták élesztetni a színház ősi küldetését, a művészetet a társadalom szolgálatába állítva. Alejandro Casona öt éven át irányította a Népszínházat, amely során több mint háromszáz városban léptek fel. A társulat élén eltöltött évekre visszatekintve Casona elismerte, hogy a csapat irányításával ő maga is nagyon sokat tanult az emberekről és a színházról.²⁰ Casona a csoport élén végzett munkáját, úgy jellemezte, mint „egy tanulságos tapasztalatot”, egy igazi tanulási folyamatot.²¹ A Teatro del Pueblo igazgatójaként Casona tökéletesen össze tudta kapcsolni a családi gyökerekkel rendelkező tanári hivatását azzal a már tizenéves kora óta érzett szenvedéllyel, amit a színház iránt érzett.²² A missziós színházzal szerzett tapasztalatok Casona későbbi drámaírói munkásságára is hatással voltak. A *Nuestra Natacha* (A mi Natasánk) című művében például ezt a párbeszédet írta:

„Don Santiago:
vándorszínház...

Lalo:

Faluról falura járó

A börtönökbe és a
szegényházakba is elvisszük a
románocokat, a dalokat, a költői
bohózatokat, Lope és Calderón
színházát.

²⁰ A népszínház egyébként nem az első ilyen jellegű színházi munkája volt Casonának. Fiatalkorában tapasztalatokat szerzett egy valenciai vándorszínházzal (1917–1922), majd a következő években (1923–1928), madridi tartózkodása alatt olyan társulatokkal került kapcsolatba, mint a Baroja-házban működő El mirlo blanco (A fehér rigó) vagy a Valle-Inclán alapította El cántaro roto (A törött kancsó). 1928 és 1931 között Casona addigi tapasztalatait a gyakorlatba is átültette, és Lesben, az Aran-völgyében lévő kis faluban megalapította az El pájaro pinto (A festett madár) nevű gyermekszínházi társulatot. Célja az volt, hogy a gyerekeket megismertesse a színház művészetével. A repertoárt Cervantes-feldolgozások, a Quintero-testvérek művei és népmesék alkották. Az előadásokra délutánonként és vasárnap esténként került sor, a díszleteket a gyerekek építették, néha a felnőttek segítségével. Casona nevelő-tanítói szerepéről lásd: Diego Pérez, Carmen: Alejandro Casona, un educador entre bambalinas. In: Sánchez Pascua, Felicidad et al. (szerk.): *Relaciones internacionales en la Historia de la Educación. Junta para Ampliación de Estudios e Investigaciones Científicas (1907–2007)*. 1–2. kötet, Universidad de Extremadura, Cáceres, 2007. 2. köt. 59–71.

²¹ Casona, Alejandro: *Obras completas*. 1–2. kötet, Aguilar, Madrid, 1961. 2. köt. 818.

²² Richart, José Rodríguez: *Un asturiano universal. Estudios sobre la vida y la obra de Alejandro Casona*, Hércules Astur de Ediciones, Oviedo, 2003. 29.

Don Santiago: És legfőképp a vidámságunkat visszük, amely a legeslegjobb az egész repertoárunkon.”²³

Formailag a Teatro del Pueblo a La Barraca „testvérének” is tekinthető, bár a missziós színháznak sokkal inkább pedagógiai és didaktikai, mintsem művészi célja volt. Egy másik különbség a két társulat között a helyszínek kiválasztásában érhető nyomon: Casona társulata vidéki helyszínekre korlátozta előadásait, kihasználva a falvak főtereinek (*plaza mayor*) és történelmi épületeinek helyi adottságait, García Lorca csapata pedig a falvakon túl ellátogatott nagyobb városokba is.²⁴

Közönség a Pedagógiai Missziók egyik előadásán²⁵

²³ Casona: 1961, 400.

²⁴ Suelto De Sáenz, Pilar G.: El teatro universitario español en los últimos treinta años. In: *Thesaurus*. 19. köt. 3. sz. (1964) 543–557. http://cvc.cervantes.es/lengua/thesaurus/pdf/19/TH_19_003_159_0.pdf (Utolsó letöltés: 2025. július 21.)

²⁵ A Reina Sofía Múzeum gyűjteménye – Ismeretlen fotós: *Público durante una representación teatral. Misiones Pedagógicas* 1934. <https://www.museoreinasofia.es/coleccion/obra/publico-durante-representacion-teatral-misiones-pedagogicas> (Utolsó letöltés: 2025. július 23.)

A Népszínház „kistestvéreként” jött létre a Teatro de Fantoques nevet viselő bábszínház, amely a Pedagógiai Missziók egyik legkiemelkedőbb tevékenységei közé tartozott. A bábelőadások a félsziget legtávolabbi szegleteibe is eljutottak, köszönhetően a forma mobilitásának, illetve annak, hogy a darabok színreviteléhez nem volt szükség nagyobb társulatra. Az 1920-30-as években a bábszínház műfaja virágkorát élte olyan szerzőkkel, mint García Lorca vagy Rafael Alberti. A missziók bábszínházának igazgatója Rafael Dieste volt, akit a polgárháború első hónapjaiban majd a madridi Teatro Español igazgatójává nevez ki a köztársasági kormány. A bábszínház kezdeti időszakában a társulat csak rövid dialógusokat improvizált, de idővel Dieste saját maga is írt bohózatokat. Az egyszerű és spontán bábszínházi műfaj a nép és a köztársaság misszionáriusai között az egyik legszívélyesebb és legközvetlenebb kapcsolat lett.²⁶

A Népszínház és a Kórus plakátja²⁷

A La Barraca (A Kalyiba)

Federico García Lorca mindig is fontos küldetésének tekintette, hogy a színházat elérhetővé tegye a társadalom szegényebb rétegei számára is. Manuel de Falla támogatásával már az 1920-as években egy bábszínházi vándortársulat²⁸ létrehozását tervezte, ami ugyan nem valósult meg, de talán e terv miatt is vetette bele magát olyan lelkesen a La Barraca irányításába. Az andalúz költő egyébként a színházra nemcsak művészetként, hanem az ismeretterjesztés és az oktatás eszközeként is tekintett. A *Charla sobre el teatro*²⁹ című előadásában így ír a színház és a társadalom kapcsolatáról:

²⁶ Pelegrín, Ana: Libros juveniles del exilio español en Argentina (1936-1962). In: Cerrillo, Pedro C. – García Padrimo, Jaime (szerk.): *La literatura infantil en el siglo XXI*. Ediciones de la Universidad de Castilla-La Mancha, Cuenca, 2001. 117–149. 119–121.

²⁷ A Reina Sofía Múzeum gyűjteménye – Pedro, Lozano: *Coro y Teatro del pueblo. Misiones Pedagógicas* 1933. <https://www.museoreinasofia.es/coleccion/obra/coro-teatro-pueblo-misiones-pedagogicas> (Utolsó letöltés: 2025. július 23.);

²⁸ Lorca életművében a bábszínház jelentőségéről lásd: Katona Eszter: La importancia del guiñol dentro del mundo lorquiano. In: *Acta Hispanica*, 17. sz. (2012) 71–78.

²⁹ Magyarra *A színházról* címmel fordította le András László. García Lorca, Federico: *Összes művei*. 1-2. kötet. Helikon, Budapest, 1967. 2. köt. 800–803.

„A színház az egyik legkifejezőbb és leghasznosabb eszköz egy ország építésére. Légsúlymérő, amely egy ország nagyságát vagy hanyatlását jelzi. A finom érzékenységű és minden ágában – a tragédiától a bohózatig – jól irányított színház néhány év alatt képes megváltoztatni egy nép fogékonyságát. Ám a lezüllesztett színház, ahol a Pegazus szárnyait patái helyettesítik, egy egész nemzetet tud közönségessé tenni és elaltatni.”³⁰

García Lorca ezen elképzelései tökéletesen illeszkedtek a köztársaság kultúrpolitikájához, így amikor a kormány 1931 novemberében meghívta Lorcát az egyetemi színház művészeti igazgatói posztjára, azonnal igent mondott. A közhiedelemmel ellentétben a La Barraca nem García Lorca személyes ötlete volt, bár az évek során a költő neve olyan szorosan összefonódott a vándortársulat nevével, hogy az utókor néha Lorca saját kezdeményezésének tekinti. Valójában egyetemistáké volt az ötlet, akik 1931 őszen, az Unión Federal de Estudiantes Hispanos kongresszusán döntöttek a társulat létrehozásáról, és Federico García Lorcát, valamint Eduardo Ugartét választották meg művészeti vezetőnek. A La Barraca megalakulásáról szóló hír 1931. november 26-án látott napvilágot, amikor Fernando de los Ríos bejelentette a társulat kettős célját: gazdagítani a vidéki emberek kulturális életét és fáradtságos napjaikat nemes szórakozással tölteni meg.³¹

Csoportkép a La Barraca társulatáról³²

³⁰ García Lorca: 1967, 801.

³¹ Actividad de los estudiantes. Creación de un teatro universitario para la divulgación de obras clásicas. In: *Heraldo de Madrid*. (1931. november 26.) 2.

³² A Reina Sofía Múzeum gyűjteménye – Ismeretlen fotós: *Componentes de La Barraca* 1933. <https://www.museoreinasofia.es/coleccion/obra/componentes-barraca> (Utolsó letöltés: 2025. július 23.)

Az egyetemi hallgatók által kidolgozott terv nagyon ambiciózus volt, és számos tevékenységet foglalt magába. Kezdetben két társulattal terveztek: az egyik egy madridi színházban kapott volna helyet (amelyet a tervek szerint megépítettek volna), a másik pedig az úgynevezett La Barracát, a vándor diáktársulatot alkotta volna. Ez utóbbi kapta feladatául, hogy eljuttassa a klasszikus spanyol színházat olyan vidéki városokba és falvakba, ahol színházépületek se voltak. A két társulat közül végül csak a második valósult meg, egyfelől mivel egy állandó színház fenntartása túl magas költségekkel járt volna, másfelől egy fővárosi székhelyű színház csak Madridban, míg az olcsóbb fenntartású La Barraca földrajzi korlátok nélkül tudta terjeszteni a kultúrát az ország minden tartományában. A köz-társaság számára olyan fontos szlogen, mint a „tanítani és művelni a népet” politikailag is gyümölcsöző eszmének bizonyult. Éppen ezért a politikai életben magas pozíciót betöltő személyiségek álltak az egyetemisták ügye mellé, többek között Marcelino Domingo (közoktatási miniszter), Ricardo de Orueta (a képzőművészeti főigazgató), Luis Santullano (a Pedagógiai Missziók tanácsának tagja) és Fernando de los Ríos.³³ Ez utóbbi igazságügyi miniszter, majd 1931 decemberétől közoktatásügyi miniszter volt, s neki köszönhetően kapott nagy lendületet a projekt: de los Ríos személyesen szólalt fel a parlamentben a La Barraca megalapítása mellett, és mintegy százezer peseta támogatást sikerült kivívnia a társulatnak. Ez az összeg biztos alapot garantált a vándorszínház működéséhez, s a La Barraca ennek köszönhetette hosszabb élettartamát és nagyobb stabilitását más, hasonló feladatot ellátó színházakkal összevetve.

*Jelenet Calderón de la Barca Az élet álom című előadásból*³⁴

³³ Campoamor González, Antonio: La Barraca y su primera salida por los caminos de España. In: *Cuadernos de Estudios Hispanoamericanos*, 435–436. sz. (1986) 779–790. 780–781.

³⁴ A Reina Sofía Múzeum gyűjteménye – Ismeretlen fotós: *La Barraca. Escena con decorados de Benjamín Palencia del auto sacramental «La vida es sueño», de Calderón de la Barca 1932.* <https://www.museoreinasofia.es/coleccion/obra/barraca-escena-decorados-benjamin-palencia-auto-sacramental-vida-es-sueno-calderon-0> (Utolsó letöltés: 2025. július 23.)

García Lorca lelkesedése sokakat magával ragadott. A költő fantáziája szárnyalt, amikor arról álmodozott, hogy „a La Barracát Spanyolország minden vidékére elvisszük, majd elmegyünk Párizsba, Amerikába, Japánba”.³⁵ A valóság ugyan felülírta ezen ambiciózus terveket, és a La Barraca csak országon belül tevékenykedett, a társulat által végzett munkának mégis igen pozitív eredményei voltak. Lorca Eduardo Ugartéval együtt osztozott a művészeti vezető tisztségen, és ez utóbbi volt az, aki négy év közös munka után végül egyedül vitte tovább a társulatot. Lorca különböző okok miatt kénytelen volt elhagyni a csapatot, de valójában soha nem vált meg véglegesen a La Barraca kék munkásoveráljától. Ugarte után Antonio Román vette át az irányítást, majd 1936 végén a málagai költő, Manuel Altolaguirre, 1937 elejétől pedig Miguel Hernández próbálta újjászervezni a La Barracát.

Kezdetől fogva sem Lorca, sem a társulat többi tagja nem törődött az anyagiakkal, és amikor az andalúz költőt megkérdezték, honnan szerezne meg a terv megvalósításához szükséges forrásokat, azt válaszolta, hogy ez csak részletkérdés. A projektben részt vevők nem kaptak fizetést, ezzel is kifejezve a színház és a nép iránti elhivatottságukat és szeretetüket, valamint a La Barraca célkitűzéseivel való teljes azonosulásukat. Ugyanakkor nyilvánvaló, hogy a projekt nem valósulhatott volna meg állami szubvenció és a köztársaság első kormányainak, különösen de los Ríos minisztériumának a támogatása nélkül.

A kultúrának a nép körében való terjesztése nem maradt üres szlogen. De los Ríos maga is többször úgy módosította saját politikai kampányának menetrendjét és útvonalát, hogy az egybeessen a La Barraca állomásaival, mert a társulat előadásai néhány órára elterelték gondolatait a mindennapi problémákról.

*García Lorca a La Barraca egyik előadásán köszönti a közönséget.*³⁶

³⁵ Campoamor González: 1986, 779.

³⁶ A Reina Sofía Múzeum gyűjteménye – Ismeretlen fotós: *Federico García Lorca leyendo un texto antes de la representación por La Barraca de «La guarda cuidadosa», de Miguel de Cervantes 1932.* <https://www.museoreinasofia.es/coleccion/obra/federico-garcia-lorca-leyendo-texto-antes-representacion-barraca-guarda-cuidadosa> (Utolsó letöltés: 2025. július 23.)

A kezdeti lelkesedés és sikerek után 1934-ben, az úgynevezett *bienio negro* (fekete két év) alatt a La Barraca támogatását az Alejandro Lerroux vezette kormány – koalícióban a José María Gil Robles irányította CEDA-val (Confederación Española de Derechas Autónomas) – teljesen megvonta, mivel a jobboldal ellenezte a La Barraca tevékenységét. García Lorca optimizmusa azonban a kedvezőtlen körülmények ellenére mindvégig töretlen maradt:

*„A La Barraca, ha meg is vonják tőle a támogatást, sosem fog meghalni. [...] Óráink vannak csupán hátra, pontosabban már a maradványokból él a társulat, mert mint köztudott, én, akárcsak Ugarte, abszolút önzetlenül dolgozunk. De ha a legalapvetőbb forrást is megvonják, [a La Barraca – K.E.] akkor is tovább fog élni. Amikor már nem lesznek jelmezeink se díszleteink, akkor a kék munkásoveráljainkban fogunk klasszikus színházat játszani. És ha nem engedik, hogy felállítsuk a kis színpadunkat, akkor az utcán fogunk játszani, a falvak kis terein, bárhol... És ha ezt sem engedik, akkor barlangokban fogunk játszani és földalatti színházat fogunk csinálni.”*³⁷

A La Barracát az Unión Federal de Estudiantes Hispanos³⁸ tagjaiból álló bizottság irányította: négy bölcsészhallgató az irodalmi, négy építészhallgató a műszaki-technikai kérdésekben volt felelős. Az előadások színpadképének megvalósításában neves képzőművészek is részt vettek.

A La Barraca csapata nem úgy működött, mint egy professzionális társulat. „Itt nincsenek se fő-, se mellékszereplők. Itt nincs helye diváknak. Egyfajta falansztert alkotunk, amelyben mindannyian egyenlőek vagyunk, és mindenki a képességei szerint veszi ki a részét a munkából”.³⁹ Ezt a

³⁷ Acción Cultural Española: 2011, 91.

³⁸ Az UFEH-t Primo de Rivera diktatúrájának végén alapították, és nagy tekintélyt szerzett az egyetemi hallgatók szabadságának és jogainak védelmében. 1931 novemberében Madridban tartották a második kongresszusukat, ahol kineveztek egy egyetemi színházi bizottságot. Az Arturo Sáenz de la Calzada által elnökölt bizottság tagjai Luis Felipe Vivanco, Emilio Garrigues, Enrique Díez Canedo, Gonzalo Menéndez Pidal, Luis Meana, Miguel González Quijano és Fernando Lacasa voltak.

³⁹ García Lorca, Federico: *Obras completas*. Aguilar, Madrid, 1960. 1668.

falanszterjellegét erősítette a diákok öltözéke is: kék munkásoverált viseltek, mellükön a La Barraca címerével, melyet Benjamín Palencia tervezett. A kerék a vándorlást, míg az álarc a színházat szimbolizálja.

*A La Barraca jelvénye*⁴⁰

A társulatot alkotó diákokat előzetesen García Lorca és Ugarte választotta ki. A több fordulás, igen komoly és szervezett válogatás a következőképpen zajlott:

*„Az első próbára elhívunk mindenkit, aki elhivatottságot érez a művészet iránt. Itt fel kell olvasni egy prózai majd egy verses művet. Miután kizártuk azokat, akik egyértelműen nem rendelkeznek a szükséges adottságokkal, a bent maradók egy második próbán esnek át. Ezen egy általuk választott verset vagy prózai szöveget kell fejből elmondaniuk. A tehetségtelenek második rostája után, a tehetségesnek egy harmadik körön is át kell esniük. Ennek során mindenkinek egy saját maga választotta karaktert kell eljátszania egy színdarabban. Majd mindegyikükkel eljátszatjuk a darab összes szerepét.”*⁴¹

Ezt követően minden egyes előadót karakterük szerint külön dossziében katalogizáltak, hogy amikor szükség volt rájuk, könnyen el lehessen őket érni.⁴² A szerepkategóriák között volt gavallér, csábító férfi, veszélyes nő, kedves menyasszony, boldogtalan férfi, áruló, gazember és szörnyeteg. Az első színészjelöltek között jelentkeztek Federico testvérei, Isabel és

⁴⁰ A Reina Sofia Múzeum gyűjteménye – Palencia, Benjamín: *Insignia de La Barraca* 1931. <https://www.museoreinasofia.es/coleccion/obra/insignia-barraca> (Utolsó letöltés: 2025. július 23.)

⁴¹ García Lorca: 1960, 1703–1704.

⁴² Uo. 1704.

Francisco García Lorca, valamint Laura de los Ríos⁴³, a miniszter lánya is.⁴⁴

Az amatőr színészek a munka minden fázisában részt vettek: ők állították fel és bontották le a színpadot, ők állították be a fényeket, a függönyt és a díszleteket, és ők vezették a teherautókat is, amivel a kellékeket szállították. Maga García Lorca mindenben részt vett, és a többiektől is elvárta a megfeszített, önfeláldozó munkát. Az is elvárás volt, hogy a színészek egy színmű összes szerepét tudják – sűgőlyuk sem volt a színpadon –, nemcsak azért, hogy mindenki teljesen átélje az adott darabot, hanem azért is, hogy szükség esetén bárki beugorhasson egy szerepbe.⁴⁵

A társulat műsorán⁴⁶ összesen 13 darab szerepelt, alapvetően az aranykor nagy szerzőinek művei: Cervantes (*A salamancai barlang*, *A buzgó őrszem*, *Szószátyárok*, *A csodaszínpad*), Calderón de la Barca (*Az élet álom*), Lope de Vega (*Fuenteovejuna*, *Olmedo lovagja*), Tirso de Molina (*A sevillai szédelgő és a kövendég*) drámái, Juan del Encina darabja (*Plácida és Victoriano eklogája*) és egy románcválogatás, amelyben klasszikus (Lope de Vega, Lope de Rueda) és modern szerzők (Antonio Machado) címei is szerepeltek.

A La Barraca útvonala⁴⁷ teljes Spanyolországot lefedte: 1932 nyara és 1936 tele között mintegy 74 települést érintett, köztük nagyvárosokat, kisvárosokat és apró falvakat. Már utaltunk arra, hogy Lorca külföldre is el szeretne volna vinni a La Barracát. Bár ez nem valósult meg – a pénzhiány és a polgárháború kitörése miatt –, úgy tűnik, álmának volt némi alapja. Jean Prévost francia író lelkesedése adta az ötletet, hogy 1934–1935 telén Párizsba utazzanak, hogy részt vegyenek a Colegio Español

⁴³ A de los Ríos és a García Lorca család között előbb baráti, majd rokoni kapcsolat is volt. Isabel és Laura gyerekkorukban legjobb barátnők voltak, később – amikor Isabel és Federico bátyja, Francisco feleségül vette Laurát – sógornők is lettek. Fernando de los Ríos a Granadai Egyetemen tanította is az ifjú Federicót. Barátságuk olyannyira szorossá vált, hogy 1929-ben az egykori tanítvány New Yorkba is elkíserte a szocialista politikust. A két család később a költő halála és a polgárháború után, az emigrációban is kapcsolatban maradt egymással.

⁴⁴ A társulat tagjainak teljes névsorát és rövid életrajzát lásd: Acción Cultural Española: 2011, 45–59, 112–115.

⁴⁵ Juan, Javier de – Pérez, Florentino: *García Lorca. Biblioteca Histórica Grandes Personajes*. Ediciones Urbión, Madrid, 1983. 194.

⁴⁶ Az előadások teljes listáját szereposztással együtt lásd: Acción Cultural Española: 2011, 78–79.

⁴⁷ Részletesen, térképpel lásd: Acción Cultural Española: 2011, 76.

megnyitóján. A nápolyi egyetemről pedig Ezio Levi is meghívta a csoportot.⁴⁸ Bár a La Barracának végül nem sikerült eljutnia az említett európai városokba, a félsziget határait mégis átlépték: 1934-ben Észak-Afrika több városába (Ceuta, Melilla, Tetuán, Tanger⁴⁹) is eljutott a társulat, ahol a lakosság nagy lelkesedéssel fogadta a fiatal színjátszókat.

El Búho (A Bagoly)

A madridi egyetemisták lelkesedésének hatására Valenciában is megszületett egy amatőr színjátszó csoport El Búho néven. Debütáló előadásukra 1934. április 22-én került sor. Már az első színre vitt darabok – Calderóntól *A világ nagy színháza*, illetve Cervantestől *A válóperes ügyvéd* – kiválasztása is a La Barraca örökségét mutatta, tükrözve azt a meggyőződést, miszerint a spanyol klasszikus színdarabok a népi ízlés kiváló alakítói.⁵⁰

Érdekes egybeesés, hogy az El Búho első előadásának napján általános sztrájk kezdődött Valenciában, amely több mint egy hétre megbénította a város életét. Ebben az időszakban nem volt helyi sajtó, és emiatt a társulat bemutatkozásának nagyon kevés kritikai visszhangja volt. Az *El Pueblo* című újság azonban közzétette az El Búho kiáltványát, mely szerint, „a színház [...] fokozatosan eltávolodott az emberektől, akiket más, modern látványosságok csábítanak. A színház így lassan megfullad [...]. Ma a színház csúf utánpótlás annak, ami egykor volt, és ellentéte annak, aminek lennie kellene”.⁵¹ A kiáltvány hűen tükrözi azt a lelkesedést, amely a fiatalokat a kereskedelmi színháztól való eltávolodásra és a színház aktuális válságának leküzdésére ösztönözte. A La Barracához hasonlóan az El Búho is spanyol klasszikus darabokat aktualizált és modernizált színpadi nyelvezetükben és politikai üzenetükben egyaránt. Kétségtelen, hogy Lope de Vega *Fuenteovejuna* című műve volt a legalkalmasabb erre a feladatra, amelyet egyébként korábban a La Barraca is színpadra állított. Ez a népnemzeti és polgárellenes irány jellemezte a Luis Llana Moret és

⁴⁸ García Lorca: 1960, 1711.

⁴⁹ A négy városból már csak Ceuta és Melilla tartozik Spanyolországhoz, Tetuán és Tanger Marokkó része.

⁵⁰ Extracto de la Memoria del Teatro Universitario La Barraca. In: Sáenz de La Calzada, Luis: *La Barraca. Teatro Universitario*. Revista de Occidente, Madrid, 1976. 42–43.

⁵¹ Federación Universitaria Escolar de Valencia, Teatro Universitario. Cartel. In: *El Pueblo*. (1934. április 22.) 2.

Eduardo Muñoz Orts által vezetett társulat első, a polgárháború kitöréséig tartó korszakát.

1936 után az El Búho újjászerveződött, hogy tevékenységét az ország megváltozott politikai helyzetéhez igazítsa. A társulat irányításában is változások történtek: a szocialista Max Aub lett az igazgató, és ezzel egyidejűleg megújították a repertoárt is. A klasszikusok mellett megjelentek modern, társadalmi üzenetet megfogalmazó művek, amelyet maga Aub „a körülmények színházának” nevezett. Többek között Ramón del Valle-Inclán, Rafael Alberti és Max Aub saját darabjait vitték színre. Az El Búho e második korszakára a baloldali agitáció nyomta rá a bélyegét, „lázasan forradalmi [...] kreatív dinamizmussal”.⁵² A polgárháború alatt az El Búho első előadása 1936. augusztus 27-én volt a valenciai Teatro Eslava színházban, ahol két Cervantes (*A buzgó őrszem*, *A szószátyárok*), egy Torres Villarroel (*A duende közjátéka*) és egy Valle-Inclán (*Vérkötelék*) művet mutattak be.

Később az El Búho az antifasiszta agitáció és propaganda céljából politikai témájú színműveket is felvett a műsorába: Rafael Alberti bábbohózatát (*A gondviselés bazarja*) és Max Aub darabját (*Pedro López García története és halála*). A csoport új irányultságát az *El Pueblo* című lapban megjelent szöveg is egyértelművé tette: „két cél motivál bennünket: néhány óra kikapcsolódást nyújtani a népnek, bemutatva legjobb irodalmi korszakaink műveit, és az, hogy [...] kinyilvánítsuk antifasiszta álláspontunkat”.⁵³ Ezekben a hónapokban, 1936 augusztusa és novembere között az El Búho a legaktívabb és legintenzívebb időszakát élte.

A következő fordulat az egyetemi társulat életében 1936 novemberében következett be, amikor Max Aubot kulturális attasénak nevezték ki Párizsba, és így le kellett mondania a valenciai társulat éléről. Manuel Romeo és Francisco Canet vették át az irányítását, és velük az El Búho kísérleti színházként szerveződött újjá. Luis Llana szavai a *Cuadernos del Teatro Universitario* oldalain erről az irányváltásról számoltak be:

⁵² Orozco Muñoz, José: Teatro Universitario. In: *Frente Universitario*. (1936. október 10.) 9.

⁵³ El Búho, Teatro Universitario de la FUE. Campaña en favor y beneficio de las Milicias Antifascistas. In: *El Pueblo*. (1936. augusztus 26.) 7.

„Az *El Búho* [...] az átszervezés időszakát éli. Repertoárjában a következő művek szerepelnek: A szószátyárok, A buzgó őrszem, Az olajbogyók közjátéka, A kis sárkány és *Valle-Inclán* a Vérkötelék, valamint az *Álomtragédia* című darabok. A társulat jelenleg *Maeterlinck* A betolakodó, *Valle-Inclán* A tisztességes királyné és *Federico García Lorca* *Várnász* című darabját próbálja, és hamarosan be is mutatja.”⁵⁴

Az említett címekből látszik, hogy megmaradt a társulat első korszakát jellemző klasszikus színház (Cervantes, Calderón, Lope de Rueda), eltűntek a második időszak agitprop darabjai (Alberti, Aub), és egy művészileg újító, modern irány is megjelent (*Maeterlinck*, *Valle-Inclán*, *García Lorca*).

Az *El Búho* tehát három fejlődési korszakon ment keresztül. A társulat – a *La Barraca* inspirációjára – kezdetben a kultúra terjesztésére kötelezte el magát népnemzeti színházként, majd a polgárháború éveiben eltávolodott a madridi modelltől, és először propaganda- és agitációs színházzá, majd harmadik korszakában kísérleti színházzá vált. Ez utóbbi irányt azonban a társulat már nem tudta sikerre vinni, mivel *Maeterlinck*, *Valle-Inclán* és *García Lorca* említett műveit már nem tudták bemutatni. 1937-től kezdve az *El Búho* előadásairól csak ritkán bukkantak fel hírek; az utolsó bemutatójuk valószínűleg 1938 februárjában lehetett.⁵⁵

Befejezés

A fent bemutatott színházi kezdeményezések népi (értsd: a nép felé forduló) jellege miatt egyesek jogtalanul vádolták populizmussal a II. Köztársaság által is támogatott programokat. Ha azonban megvizsgáljuk a vándortársulatok célkitűzéseit és repertoárját, világossá válik, hogy vállalkozásuknak nem sok köze volt a politikai populizmushoz, hanem

⁵⁴ Llana, Luis: Actividades de nuestros teatros. In: *Cuadernos del Teatro Universitario*, 1. sz. (1937) 1–46. 44.

⁵⁵ A valencia egyetemi színházról részletesen lásd még: Aznar Soler, Manuel: *El Búho: Teatro de la F.U.E. de la Universidad de Valencia*. In: Dougherty, Dru – Vilches De Frutos, María Francisca (szerk.): *El teatro en España entre la tradición y la vanguardia (1918-1939)*. CSIC, Madrid, 1992. 415–427.

inkább a spanyol nemzeti-népszínházi hagyomány örökösei és letéteményesei akartak lenni.⁵⁶

Érdekes megfigyelni a hasonlóságot Alejandro Casona véleménye – amelyet korábban már idéztünk – és García Lorca gondolatai között a színházi társulatokkal kapcsolatos személyes tapasztalataikról: „A La Barracával folytatott munka nagyon tanulságos volt számomra. Rengeteget tanultam belőle. Most már igazi rendezőnek érzem magam.”⁵⁷ Számos kritikus és irodalomtörténész szerint e gyakorlati tapasztalat elengedhetetlen volt ahhoz, hogy Lorca megírja utolsó éveinek nagy drámáit, a *Vérnászt*, a *Yermát* és a *Bernarda Alba házát*.

Bár a két drámaíró hasonló gondolatokat fogalmazott meg saját tapasztalatairól, véleményük mégis eltérő volt kezdeményezéseik sikerét és hatékonyságát illetően. Lorca sokkal naivabb volt, és úgy vélte, hogy a *regeneracionismo* jelszava, „az iskola és az éléskamra” valóban kéz a kézben járhat:

*„Ha éhes lennék és tehetetlen tengődnék az utcán, nem egy kenyeret kérnék, hanem egy fél kenyeret és egy könyvet. És [...] hevesen bírálok azokat, akik csak anyagi követelésekről beszélnek, anélkül, hogy valaha is megemlítenék a kulturális igényeket. Pedig a nép ezt hangosan követeli. Fontos, hogy minden ember ehessen, de az is, hogy minden ember hozzájárjon a tudáshoz is.”*⁵⁸

Alejandro Casona kevésbé volt optimista, és a Teatro del Pueblóval szerzett tapasztalatait követően már sokkal kritikusabban nyilatkozott a

⁵⁶ Bár az említett színházi társulatok tevékenysége nem minősíthető populistának, nem hagyhatunk figyelmen kívül más kezdeményezéseket, amelyek célja valóban egyfajta lázadó, forradalmi színház létrehozása volt. Ezek, a színházművészetet az agitáció és a propaganda eszközeként használva, nem általában a népet, hanem konkrétan a munkásokat akarták mozgósítani. Ilyen céllal jött létre César Falcón *Nosotros* (Mi) csoportja (1932–1934) vagy a Miguel Prieto által vezetett La Tarumba (Örület) bábszínházi társulat. Ez utóbbi a polgárháború alatt is folytatta előadásait, kifejezetten antifasiszta repertoárral. Az egyik plakátjukon ez állt: „a háború szolgálatában, a köztársaság hadseregének katonái, nektek játszottunk”. Cabañas Bravo, Miguel: Miguel Prieto y la escenografía en la España de los años treinta. In: *Archivo Español de Arte*, 84. köt. 336. sz. (2011) 355–378. 374.

⁵⁷ García Lorca: 1960, 1711–1712.

⁵⁸ Idézi: Sierra González, Ángela: La memoria histórica y la ciudadanía cultural de la II República. In: *Cuadernos del Ateneo*, 23. sz. (2007) 5–8. 7.

köztársaság kulturális misszióiról. Az eredmények ellenére nem tudta elhallgatni a kezdeményezés nehézségeit és korlátait:

„A brutális valóság váratlan sokkja fájdalmasan lesújtott mindannyiunkat. [A falu lakóinak – K.E.] kenyérre és gyógyszerekre, az élet alapvető támogatására lett volna szükségük, mert saját erejükből már nem tudták fenntartani magukat... nekünk pedig aznap csak dalok és versek voltak a missziós tarisznyánkban.”⁵⁹

Míg García Lorca a köztársaság első éveinek lelkesedésével beszélt, addig Casona szavaiban már a száműzött művész fájdalmát és keserűségét is érezzük. García Lorca, Alejandro Casona és Max Aub sorsa az egész spanyol színházi és kulturális élet 1936 utáni alakulását tükrözi. Lorcát a polgárháború első heteiben végezték ki és egy tömegsírban földelték el, maradványait a mai napig nem sikerült megtalálni. Casonára és Aubra pedig a száműzetés nehéz éveit vártak: előbbi Argentínába emigrált és csak 1962-ben tért vissza Spanyolországba, utóbbi Mexikóban élt egészen 1972-ben bekövetkező haláláig.

A La Barraca volt az első jól szervezett, konkrét művészeti koncepcióval rendelkező egyetemi színtársulat Spanyolországban. A fiatalok munkáját ugyan a polgárháború derékba törte, erőfeszítéseik azonban nem voltak hiábavalók, hiszen örökségük a La Barraca egykori tagja, Modesto Higuera által alapított Teatro Español Universitario (TEU) keretében 1941-ben újjászületett.

A La Barraca jelentőségét az a kezdeményezés is jól mutatja, amely 2006-ban, a köztársaság kikiáltásának 75. évfordulóján indult Las Rutas de La Barraca néven, azzal a céllal, hogy megemlékezzenek a vándorszínház kulturális munkájáról. A projekt egész Spanyolországot bejárta, több mint 500 helyszínre jutott el, és több mint háromszázan (diákok, színészek és színpadtechnikusok) vettek részt benne. Ezek a számok a La Barraca – és a többi vándortársulat – napjainkig tartó örökségét is mutatják.

⁵⁹ Ruiz, María Jesús: De Sanabria a Buenos Aires: el destierro escénico de Alejandro Casona. In: Pelegrín Sandoval, Ana – Sotomayor Sáez, María Victoria – Urdiales, Alberto (szerk.): *Pequeña memoria recobrada. Libros infantiles del exilio del 39*. Ministerio de Educación, Política Social y Deporte, Madrid, 2008. 119–130. 121.